

Inhoud:

Twee verdwenen beroepen	1
Belastingperikelen in Stein in 1819	3
20 eeuwen Limburgse Maasvallei	5
De Zomereik	14
De verkiezingen van 1933, 1935 en 1937 in de gemeenten Elsloo en Urmond	19
"De vraak op Rumpke en wie dat afleep"	27

**Heemkundesnippers is een uitgave van de Heemkundevereniging Maas-
streek, gevestigd te Stein.**

Secretariaat Heemkundesnippers:

L.H. Schreurs

Heirstraat 40

6181 HM Elsloo

Tel: 046-371983

P.H.A. van Os

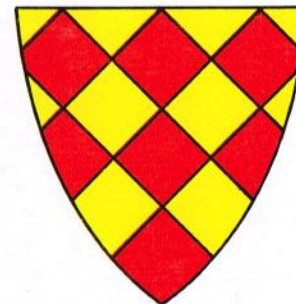
Dross. Saldenstraat 11

6181 ER Elsloo

Tel: 046-372787

Bankrekening t.n.v. Heemkundesnippers Maasstreek:

Rabo 11.41.21.362 (giro van de Rabo bank: 1048855).

Heemkundesnippers Maasstreek

Juni 1994, nr. 16

Voorplaat:

'n gedeelte van een tekening uit de 17e eeuw van J. Luyken geeft een beeld van een overstromingsramp.

Redactie:

Mr. F. van der Bruggen (eindredacteur)

P.H.A. van Os

R.P.A. Paulussen

H. Rouvroye

L.H. Schreurs

J.W. Sizoo

ISBN: 90-70692-20-1

ISSN: 0920-9107

TWEE VERDWENEN BEROEPEN.

Harry Rouvroue, Sectie Geschiedenis en Genealogie.

Met de komst van de electriciteit in onze gemeente in de twintiger jaren verdwenen twee oude beroepen, te weten de klokkenist en de lantaarnopsteker.

Beide beroepen waren gemeentebanen. De torenuurwerken waren en zijn immers vaak eigendom van de gemeente en de lantaarns eveneens.

Steins klokkenist moest twee keer per dag de toren van de Martinuskerk beklimmen om het uurwerk op te winden.

Hij genoot in 1918 een salaris van F 25,- per jaar. Aan het gemeentebestuur vroeg hij beleefd om salarisverhoging, omdat hij vond dat F 25,- in 1918 niet meer waard was dan F 12,- in 1914. De devaluatie gedurende de Eerste Wereldoorlog was inderdaad nogal fors.

Een van de gemeenteraadsleden stelde voor het salaris te verhogen tot F 60,- per jaar, omdat de goede man voor nog geen zeven cent per dag tweemaal de gammele torentrap moest beklimmen.

De raad ging met algemene stemmen akkoord met het voorstel en de klokkenist werkte voor dit bedrag tot aan de electrificatie van het torenuurwerk. Het bracht hem dus van toen af ongeveer acht cent per keer op dat hij de toren beklom om het uurwerk op te winden. Voorwaar geen vetpot!

Steins gemeenteraad besteedde in de raadsvergadering van januari 1916 ook nog eenmaal het lantaarnopstekerswerk uit. Had tot dan toe een man het werk verricht, na binnengekomen klachten werd besloten het karwei door twee man te laten doen.

Gebleken was namelijk dat het vullen en opsteken van de twintig lantaarns, die Stein rijk was, te veel tijd in beslag nam omdat de bebouwde kom erg lang was. De lantaarnopsteker moest een heel eind lopen met zijn ladder en andere benodigheden.

Aan de oproep van het gemeentebestuur gaven twee Steindenaren gehoor: Hermanus Vaessen en Willem Thewissen die voor 10 respectievelijk 7 cent per lantaarn het karwei wilden klaren.

Het gemeentebestuur vond de prijsopgaven aan de hoge kant en ging met beide heren in discussie: men werd het eens over een prijs van 6 cent per lantaarn per dag.

Aanstelling van beiden vond plaats: "Voor het aansteecken van 12 respectievelijk 8 lantarens onderscheidenlijk aan de Noord- en Zuidzijde des dorps tegen een vergoeding van Zes Cents per Lantaren per avond".

Met de komst van het lichtnet behoorde ook dit werk tot het verleden.

Lantaarnopstokers uit de vorige eeuw.

Van de redactie

Redactiewijziging:

Met ingang van Snippers 16 heeft Ton Macco zich door de vele andere maatschappelijke en culturele activiteiten uit de redactie van de Heemkunde Snippers moeten terugtrekken. Hij heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan de opzet en inhoud van de Snippers!

Wij wensen de twee nieuwe leden van de redactie Hans Sizoo en Rob Paulussen veel succes.

Rectificatie:

In het vorige nummer van de Snippers werd op bladzijde 1 in het herdenkings-artikel over Pater A.J. Munsters MSC vermeld, dat deze in 1979 uit handen van burgemeester Corten de versierselen van Ridder in de Orde van Oranje-Nassau ontving. De heer H. Hamers, medewerker aan het gemeentearchief Stein, wees de redactie op de onjuistheid: niet de heer Corten was toendertijd burgemeester van Stein, doch de heer J.L.J.M. Coenders en uiteraard overhandigde deze de ridderorde aan Pater Munsters.

BELASTINGPERIKELEN in STEIN in 1819

door Louis Schreurs, sectie Geschiedenis en Genealogie

Toelichtingen:

Na de Napoleontische tijd heerste er lang grote armoede onder de bevolking van (Zuid-)Nederland. Toch moesten belastingen worden opgebracht voor de economische en sociale wederopbouw. De Franse bezetters hadden het eigen stelsel van een soort "personele belasting", t.w. op de uit het meubilair en andere roerende goederen blijken welstand, en een soort "loonbelasting", t.w. zowel bij werkgever als bij de "knechten en meiden" geheven bedragen, ingevoerd. Dit stelsel werkte volgens de raadscommissie niet goed, omdat er door de algemene malaise in de activiteiten ("hanteringen") de mensen "weinig verdienen". In dit eerste raadsverslag dat in het archief van de gemeente Stein behouden is gebleven, stellen commissie en Raad vast, dat de oude regeling, die voor de inval van de Fransen gold, namelijk de verdeling ("repartitie") van de lasten naar rato van de eigendom van landerijen, veel rechtvaardiger zou uitpakken. Opmerkelijk is, dat in de overweging uitsluitend wordt gesproken over "grondeigendommen", maar dat in het uiteindelijk verzoek aan de autoriteiten de grondslag van de heffing in alle "bezit en vermogen" wordt gelegd. Hierbij volgt de oorspronkelijke tekst van het betreffende archiefstuk:

Sitting gehouden door de Gemeente Raad van Stein
op den 20 Augustus 1819

Den Gemeente Raad Vergaderd zijnde om in Gevolge de Circulaire van Den 24 Julij 1818 Mem(orie): administratif No 58 daer op volgende als ook uit de Brief van de heer Commissaris van het arrondissement Maestricht in dato den 6 Augustus 1819 No 747, houdende bepaling tot het benoemen Eener Commissie zamen Gesteld van Eenige Leden van den raad belast om haare aanmerkingen te doen ontrent Den Finacieelen toestand Der Gemeente. Den raad alzo vergaderd Zijnde hebben ten dien Einde benoemd Den Heer C: Jaequet, J.W.Kamps, C: op Den Kamp, C: Houben en Godefridus Berberinus Dewelke met Rijpen Raad en naauwkeurigheid overweegt hebben dat de tegenwoordige inkomsten der Gemeente niet anders en bestaan Den allenlijk uit Eenen tax op het personeel en meubiliaire. Dat in den Jaare 1798 en vroegere tijden Eene Generale repartitie Jaarlijks gemaekt Wierd over alle Grond Eijgendommen die in de Gemeente bevonden Wierden: uitgenomen die Van de Signeure van Stein, volgens de onkosten die Gedaen Wierden, Soo tot het onderhoud Des Gemeente Badt, het betalen Des jaarlijkse vervallen

intresten en alle gemeente Lasten. Dat de rekeningen van de Borgemeesters Van der Jaaren 1793 en vroegere Jaaren Jaarlijks afgedaan wierden voor het geregt ofte Justitie der Gemeente Stein die in de archieven der Justitie bewaerd wierden Dewelke door de franschen zijn over Den Rijn Gevoerd en niet teruggekomen.

Soo Heeft de Commissie als ook den
Gemeente Raad bemerkt.

1. Dat het onmogelijk is datter Eenige Belastingen zoude kunnen plaats hebben in de Gemeente want inziende de hantering en de Gedaen worden, dewelke Soo Weinig verdienen datze nauwelijks het patent regt konnen, datter op de dienstboden vans Gelijken niets kan gesteld worden, want inziende de kleinen Loon die zij verdienen, hetzelfde Grootelijks nodig hebben tot het onderhoud hunner kleeding, Soo dat dezelve niets afstands hebben om alle lasten op het personeel en mobiliaire te Slaen is ondoenlijk en kan niet wel geschieden, Dewijl maer omtrent 175 huishoudens betreft die in deze kosten betaalen en de overige vrij zijn. Maer Datter jaarlijks Eene Generale repartitie Gedaen word op alle Grond Eigendommen Gelijk in den jaaren 1798 en voorheen om alzoo te konnen Geraaken tot het betaalen Des Gemeente Schulden want de Capitaalen niet gecreieert zijn op het mobiliaire maar op Den Grond. Dewijl Geenen Anderen Middel in Zoo Eene ongelukkige Gemeente te vinden is. Daer Geene handwerken, kopmanschappen, nog andere hantering en zijn, Zoo heeft de Commissie als ook Den raad de Eer van aan DE Edelen: Groot achtbaare heeren te Versoeken Dat Eene Generale repartitie Gedaen zouden worden volgens ieders Bezit en Vermogen om alzoo te Geraaken tot Betaaling van de vervallen intresten als ook alle andere Lasten Der Gemeente

Aldus Gedaen tot Stein op Dato als boven

De Secretaris
P.Brouns

L.Brouns Schout

20 EEUWEN LIMBURGSE MAASVALLEI

door Piet van Os, sectie Geologie

Hoog vanaf de Scharberg keken de mensen stil naar de ontketende rivier. Koude donkere luchten joegen over met vlagen regen en natte sneeuw. De lange hoge brug op z'n betonnen stelten leek nu veel lager. In het kolkende water dreven complete boomstammen. Onwezenlijk breed stroomde de rivier en ze leek in de verste verte niet meer op het veel bezongen "zilver lintje", maar meer op een onafzienbare Amazonestroom. In luttele dagen stroomden miljarden tonnen water en slijk van de heuvels uit de Ardennen als een meters hogeloedgolf door de vallei zeewaarts. December 1993, na enkele weken was het over, het water verdween ook van de voorpagina's.

INLEIDING:

Vanuit geologisch oogpunt bezien zijn de laatste 20 eeuwen van de Maasvallei slechts een korte tijdspanne. Immers, al vanaf miljoenen jaren geleden heeft de rivier haar stempel gedrukt op het aanzien en de vorm van het Limburgse landschap. Zij doorploegde het Limburgse land, vormde heuvels en dalen en liet overal haar sporen na. Haar evolutie vanaf ca. 6 miljoen jaren is een bijzonder interessant stuk aardgeschiedenis. De laatste 2000 jaar zijn echter door de invloed van de mens, de geschreven geschiedenis en de verkregen kennis over die evolutie, dubbel interessant. Hoewel de mensen het aanzien van de vallei grondig hebben veranderd en ook probeerden door uitdieping en bedijking de rivier zelf te beteugelen, leren ons de geschiedenis en ook de recente gebeurtenissen dat dit laatste waarschijnlijk een illusie zal blijven. Ook het Maasland heeft een zeer rijke historie. In de Romeinse tijd had de Maasvallei reeds een belangrijke rol als militaire en economische verkeersader. Zij is daarna eeuwenlang het strijdgebied geweest van hertogen, graven en kerkelijke overheden, van Franken, Noormannen, Spanjaarden, Hollanders enz. en werd daarbij ook nog geregeld overstroomd door de Maasvloed en!

DEMAASVLOEDEN:

Overstromingen door rivieren die hun stroomgebied in het middelgebergte hebben zijn in heel Europa een bekend verschijnsel. Het gebergte met zijn slecht doorlatende rotsige ondergrond, grote hoogteverschillen t.o.v. de rivier en hogere neerslagwaarden kan bij dagenlange regenval of bij snelle dooi in

sneeuwgebieden enorme hoeveelheden water naar de rivier afvoeren (zie figuur 1 en 2).

De Maas, met haar stroomgebied in de Ardennen, behoort ook tot die categorie rivieren. Deze pieken in de watertoevoer openbaren zich als een metershoge golf, die in 3 a 4 dagen vanaf Maastricht Grave bereikt. Een aardig, hoewel niet recent voorbeeld van zo'n Maasvloed was die van juli 1879, uitvoerig beschreven in "Nederland en zijne bewoners" van Dr. H.Blink:

"Nadat de Maas nagenoeg den geheelen zomer boven den gemiddelden zomerstand was gebleven, ontstond op 21 en 22 Juli plotselinge sterke was van het water, welke te Maastricht 3, te Roermond 4 en te Venlo en Mook 5 dagen aanhield."

De volgende ingekorte tabel geeft hiervan de exacte waterstanden in de bewuste periode: Opgenomen in meters +AP = +NAP in 1879

	Maastricht	Maasband	Grevenbicht	Roermond	Venlo	Mook
21/7	43.9	34.8	30.4	16.7	11.7	8.2
22/7	45.1	36.1	31.5	16.6	12.6	8.4
23/7	45.8	36.8	32.1	18.5	14.1	9.6
24/7	46.5	37.5	32.5	19.0	15.0	10.5
25/7	46.5	37.7	32.6	19.5	16.1	11.0
26/7	45.9	37.3	32.4	19.6	16.6	11.3
27/7	45.4	36.6	32.1	19.3	16.3	11.7
28/7	44.9	36.1	31.7	18.8	15.6	11.6
29/7	44.4	35.7	31.2	18.2	14.7	11.3
30/7	44.1	35.1	30.7	17.5	13.7	10.8
31/7	43.8	34.9	30.5	17.1	12.8	10.0

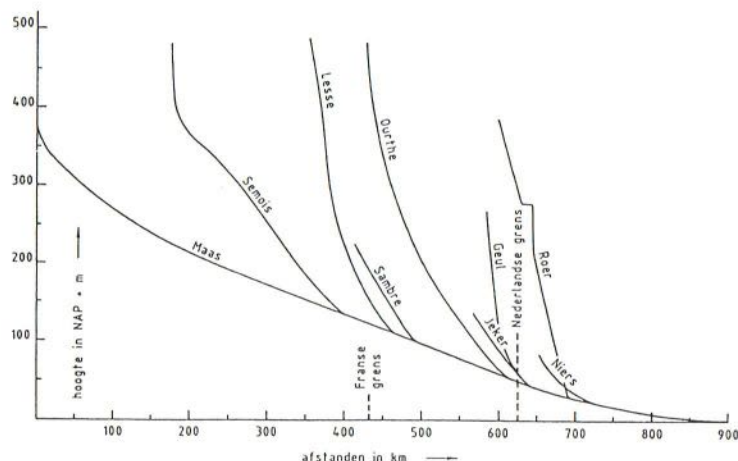
Tijdens dit hoogwater werden grote gebieden vanaf Eijsden tot boven in Limburg blank gezet; betreffende onze directe omgeving geeft Blink de volgende beschrijving: "Aan den oostelijken oever, ten noorden van de rivier de Geul, bleef de gemeente Bunde nagenoeg vrij van water. Doch in de richting van Elsloo werd bijna alles overstroomd. Het dorp Elsloo zelf leed weinig schade, doch van het gehucht Meers stond alles onder water, zoodat het verkeer er alleen kon plaats hebben over een watervrijen dijk, die door vee en voetgangers moest gebruikt worden. Ten westen van het dorp Stein overstroomden de lage landen (het Julianakanaal bestond nog niet; P.v.O). In Urmond liggen de landerijen hooger daardoor was hier de overstrooming gering; toch stond het water nog in enkele dorpstraten. Verder liep het water

over de landen langs de Maas in de gemeente Obbicht, over den weg Obbicht-Born en over de velden van de gemeente Grevenbicht". Dit hoogwater in juli 1879 was zeker niet uitzonderlijk hoog, maar wel uitzonderlijk was het jaargetijde waarin de overlast plaats vond. Immers uit de oude kronieken en ook de meer recente gegevens blijkt dat voor het overgrote deel de overstromingen plaats vonden in de wintermaanden. Ondanks dat juli tot de regenrijkste maanden van het jaar behoort, is het slechts zelden in die maand tot grote overstromingen gekomen. Dit wordt veroorzaakt door de grote verdamping en opname van de regen door de plantengroei in deze zomermaand. In de zomermaanden wordt volgens metingen slechts ca. 15% van de neerslag afgevoerd via de rivier, in de wintermaanden loopt dit op tot ca. 70% (H.Blink). Echter de meer zeldzame overstromingen in de zomermaanden waren voor de agrariërs een veel grotere ramp als in de winter i.v.m. hun veldgewassen. Het onderstaand tabelletje uit het NRC-Handelsblad van 13-1-'94 geeft een goed overzicht van de wateroverlast langs de Maas gedurende de laatste honderd jaar.

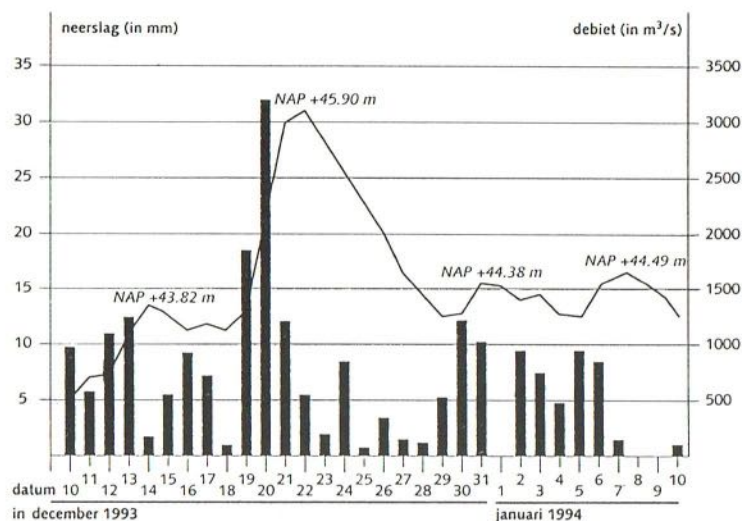
Bij waterstanden boven ca. 46.0 te Maastricht kan men stellen dat er ernstige overlast zal volgen..

			Waterstanden boven 45.9 m +NAP ter hoogte van Maastricht
maart	1876	46.4	
juli	1879	46.5	
december	1880	46.6	
december	1882	46.2	
februari	1910	46.1	
januari	1914	46.0	
december	1915	46.1	
januari	1918	46.1	
november	1920	46.5	
januari	1926	46.9	
november	1939	46.0	
november	1944	46.3	
februari	1945	46.1	
december	1952	46.0	
februari	1961	45.9	
februari	1970	45.9	
juli	1980	46.1	
februari	1984	46.2	
december	1993	47.0	

Uit deze tabel blijkt dat de laatste eeuw van 1876 -1980 ca. 16 keer wateroverlast heeft plaatsgevonden. Op de frequentie hiervan is geen peil te trekken; soms vinden er 5 overstromingen plaats in een tijdsbestek van 10 jaar en dan duurt het weer bijna 30 jaar voordat er weer problemen zijn! Door Rijkswaterstaat zijn in de 19e en 20e eeuw allerlei werken uitgevoerd om de gevolgen van de Maasvloeden te beperken. De maatregelen bestonden uit afsnijden van bochten en het uitdiepen van de bedding waardoor de afvoercapaciteit van de rivier werd vergroot. Door nieuwe plannen (Grensmaasplan) verwachten de deskundigen wel verbeteringen t.a.v. de wateroverlast, maar de Maas zal altijd "lastig" blijven.

Figuur 1 Het verschil in karakter van het Franse, Belgische en het Nederlandse deel van het stroomgebied blijkt uit het lengteprofiel van de Maas en een aantal van haar zijrivieren (Rijkswaterstaat 1994).

Figuur 2 Het verband tussen de neerslag in het stroomgebied van de Maas in mm per dag en het debiet in m³ afvoer per seconde ter hoogte van Borgharen. In relatie met het debiet zijn in de grafiek de waterhoogten op een 4-tal dagen weergegeven (Rijkswaterstaat 1994).

MAASVLOEDEN IN VROEGER TIJDEN:

Dramatisch zijn de verhalen in de oude kronieken over de barre weersomstandigheden en de overstromingen van de Maas. De volgende bloemlezing geeft hiervan een indruk; de gegevens zijn afkomstig uit de kroniek van Maastricht, de archieven van Venlo en uit de parochie-archieven van enkele Belgische Maasdorpen.

In 881 was de Maas zo hoog gestegen dat meer dan 1500 mensen verdronken. In 1033 begon het te regenen van juni tot in september, dagen en nachten lang zonder ophouden. Alle gewassen en fruit waren verrot en er ontstond zo'n grote armoede, dat er mensen op straat doodvielen en degenen, die ze wilden begraven, van zwakte in de graven stortten.

In 1111 is er zoveel water gevallen dat in de omgeving van Luik mannen, vrouwen en kinderen compleet met huizen zijn weggedreven.

In 1236 heeft het zoveel gesneeuwd dat door het smeltwater in Huy 309 huizen werden weggespoeld.

In 1308 zijn bij Dinant door langdurige regen en hoog water 15 mensen, 11 koeien en 4 paarden omgekomen.

In 1399 viel er zoveel sneeuw en er ontstond daarna zo'n hoogwater dat alles overstroomde en de mensen op de zolders een goed heenkomen zochten.

In 1434 was het winter van november tot maart; toen de dooi inviel zijn talloze huizen door het water meegesleurd. Daarnaast verschijnen in 1363 berichten over pestepidemieën (in Europa uitgebroken vanaf circa 1350). Hierbij vielen vooral in de grote steden zoals Luik en Maastricht duizenden doden. Maar ook de dorpen in de Maasvallei zullen mogelijk in mindere mate hiervan te lijden hebben gehad. De pestbaci werd immers overgebracht door de alomtegenwoordige zwarte rat, ook wel huis-of scheepsrat genoemd. In de kroniek van Maastricht verschijnen berichten hierover uit de jaren 1363, 1393, 1401, 1439, 1473, 1504, 1512, 1531, 1566, 1579, 1632, 1633 en 1665.

In de periode direct voor 1459 moet ter hoogte van Elsloo in het Maasdal ook een grote overstroming hebben plaatsgevonden. Dit volgt uit een oude kroniek, waarin wordt vermeld dat in Elsloo een nieuwe kerk wordt ingewijd, omdat de oude kerk samen met het kasteel door de Maas "bynae" zijn weggespoeld.

In 1464 bereikt de Maas weer een zeer hoge waterstand.

In 1571 worden diverse bruggen in de Maasvallei weggespoeld.

In de jaren 1614-1628 worden diverse overstromingen gemeld uit Maasmechelen, Dilsen en Maaseik, waarbij in 1624 na het dooien in maart enorme ijsblokken op de velden achterblijven.

In januari 1643 schijnt een enorme vloed te hebben plaatsgevonden waarbij de Maas, historisch gezien de allerhoogste stand heeft bereikt. Er verdrongen weer honderden mensen en de steden Luik, Maastricht, Roermond en Venlo werden zwaar geteisterd. In Valkenburg zwelt de Geul zo geweldig aan dat stukken van de stadsommuring worden meegesleurd en alle bruggen worden vernield.

Ook de jaren 1658, 1661, 1665, 1717, 1726, 1729, 1740, 1741 hadden extreem hoge waterstanden.

In de winter van 1740/1741 meldde de pastoor Van der Meeren uit Maasmechelen: "Op 21 december verdreef het water de mensen en dieren uit hun woningen en ikzelf was verplicht mijn koeien in de toren van onze kerk te plaatsen, de eerste keer moesten ze er 3 dagen en de tweede keer 8 dagen blijven. Mijn paarden stonden 3 dagen op het kerkhof en ik koesterde de allergrootste vrees dat de pastorie zou tenonder gaan. De wateren bedekten hier onze straten tot 18 januari en de meeste mensen leden grote schade aan hun woningen, stallen en velden. Alle dijken waren doorgebroken, behalve die van Meers".

Ook de winter van 1783/1784 hield weer flink huis. Tijdens de dooi stapelden zich in de rivier hoge ijsmuren op; een groot schip dreef dwars tegen de St. Servaasbrug in Maastricht en blokkeerde met het ijs de doorgang. Het water stroomde toen via Heugem, Limmel, Borgharen bij Itteren weer in de de Maasbedding. De huisdieren, die 's nachts in de stallen verbleven, verdrongen en de vastgevroren schepen werden door de ijsschotsen verbrijzeld en vergingen in grote getale.

In de winter van 1798/1799 was het weer raak. Zo schreef de pastoor van Ophoven: "Met kerstmis was het zo koud dat de mensen met bevroren oren ter misse gingen en het vroom zo hard dat men op 27 december al met karren en wagens over de Maas kon. Op 28 januari brak de Maas open, maar toen ontstonden geweldige ijssdammen, die het water opstuwden en over de dijken deden golven. Ongekend hoog stond het water; op plaatsen zoals Sittard, Susteren en Neeroeteren waar nooit water was geweest had men nu overstromingen. Daarna begon het weer te vriezen tot 17 februari toen de dooi definitief doorzette".

In 1810/1811 was er weer een zeer strenge winter met veel ijsgang en drie achtereenvolgende overstromingen in het Maasdal. De bittere kou ging bij de landurige winters gepaard met schrijnende armoede onder de bevolking.

Samenvattend volgen hier nog de data van hoogwater en overstromingen uit de diverse bronnen:

kroniek van Maastricht:

881, 934, 936, 1033, 1047, 1111, 1236, 1257, 1308, 1310, 1315, 1374, 1393, 1399, 1408, 1409, 1434, 1464, 1491, 1571, 1635, 1640, 1641, 1643, 1658, 1661, 1663, 1665, 1686, 1687, 1693, 1726, 1740, 1776 en 1784.

Venlo-archieven:

1409, 1413, 1445, 1450, 1463, 1483, 1565, 1571, 1614, 1616, 1643, 1658, 1740, 1784, 1789 en 1799.

Enkeleparochie-archieven:

1614, 1615, 1616, 1619, 1623, 1624, 1628, 1740, 1741, 1784, 1798, 1799, 1810, 1811, 1815, 1819, 1822, 1826, 1829 en 1830.

Natuurlijk bracht de Maas niet alleen maar "kommer en kwel". Zij zorgde ook voor het deponeren van de vruchtbare rivierklei en was van oudsher een belangrijke transportweg. Zuidwaarts kwam met de Maasscheepjes haring, zout, kaas, boter, specerijen enz. Noordwaarts voeren de schepen met graniet, marmer, kolen, ijzer enz. voornamelijk afkomstig uit Luik en omgeving. Verder valt op te merken dat de schade tijdens overstromingen in de huizen zonder de elektrische apparatuur en kwetsbaar meubilair veel minder was dan nu.

OUDE MAASLOPENENSTROOMVERPLAATSINGEN

Als we het kaartje a) op de bijlage van dit artikel bekijken, zien we dat de rivierkleivlakte doorploegd is met oude Maaslopen. In de afgelopen 10.000 jaar heeft de rivier de gehele vlakte bewerkt. Stukken oude Maasarmen zijn nog open water of moeras; door een aantal oude geulen stroomt nu een beek, zoals de Wiemerbeek, Kikbeek, Ziepbeek e.a. of de verlaten geulen zijn nog als vage geulen in het landschap zichtbaar. De Maas op haar beurt heeft de oorspronkelijke bedding van de Geul gedeeltelijk in bezit genomen. Verder wordt algemeen aangenomen -en dat wordt gestaafd door oude kaarten en en oude schetsen van lokale situaties- dat de rivier in het verleden zich splitste in meerdere takken en er grote riviereilanden bestonden (zie kaartje b). Ze toonde een grillig en verwilderd stroompatroon, een groot verschil met de huidige bedijkte, gestuwde en gekanaliseerde Maas. Kaartje c) laat een gedeelte van de Grensmaas zien ter hoogte van Obbicht. Hierop is duidelijk te zien hoe de loop en het aanzien van de rivier in een tijdsbestek van ca. 150 jaar kan veranderen.

Toen de Romeinen direct voor het begin van onze jaartelling deze gewesten in bezit namen, troffen zij op de Belgische en Nederlandse lössgordel en ook in de vruchtbare riviervlakte al kleine in cultuur gebrachte gebieden aan. De gebieden werden bewoond door de Atuatici en de Eburonen. Julius Caesar schreef hierover in zijn boek "De Bella Gallica" en zag toen al de Maas als een belangrijke toekomstige militaire en economische verkeersader. De Romeinen ontdekten -en dat was waarschijnlijk ook bij de oorspronkelijke bewoners bekend- dat de rivier tijdens zijn regelmatig terugkerende overstromingen, in het westelijk gedeelte van de vallei nooit verder kwam dan tot de rand van de dekzandvlakte. Deze rand was zeer duidelijk door het verschil in begroeiing en het hoogteverschil (ca 1.5 tot 5 m) t.o.v. de rivierkleivlakte. Zij bouwden daarom hun versterkingen en villae op het veilige dekzand zo dicht mogelijk tegen de rivierkleivlakte en legden daar ook hun belangrijkste wegen aan. Zo bleven ze beveiligd tegen het water en tegelijk lagen de vruchtbare velden, weilanden en de Maas op korte afstand.

Ook in de rivierkleivlakte liggen nog enkele terreinverhogingen, bedekt met dekzand als "eilanden" in de vallei, o.a. bij Boorse, bij Leut en bij Stokkem en Dilsen. De Belgische geoloog Etienne Paulissen heeft van de Maasvallei een indringende studie gemaakt en uit zijn werk: "Geomorfologie en Kwartair-stratigrafie van de Maasvallei in Belgisch Limburg" (1973) volgen hier een aantal conclusies en bevindingen t.a.v. het Grensmaasgebied. De huidige loop van de Wiemerbeek en de Kikbeek wordt gezien als een gedeelte van de Maasloop tijdens de Romeinse tijd; zij stroomt dan langs Opgrimbe vrijwel tegen de dekzandrand aan. Deze oude bedding snijdt de huidige Maasmeander bij Meers op een zodanige wijze aan dat, hoewel Paulissen hierover niets vermeldt, het voor ons duidelijk is dat de "Romeinse Maas" door het gebied van Meers en dicht langs Stein heeft gestroomd. Het zal voor ons erg interessant zijn en een uitdaging om hierover na verder onderzoek uitsluitsel te kunnen geven! Het volgende gedeelte van haar loop, dat volgens Paulissen als "Romeinse Maas" kan worden aangemerkt, begint bij Meeswijk langs de Genootsbeek en dan via Stokkem en Dilsen dat in de Romeinse tijd een zeer belangrijke plaats was en toen Feresne heette. Waarschijnlijk in de 12e eeuw, sommige bronnen spreken van 1150, samengaan met een of meerdere Maasvloed, verlegt de hoofdstroom van de rivier zich tussen Neerharen en Herbricht van west naar oost en stort zich in de bedding van de toenmalige Geul, die tot dat tijdstip veel noordelijker, ergens tussen Elsloo en Maasmechelen in de "Romeinse Maas" uitstroomde. De stelling van vele historici zoals Beckers(1930), Coenen(1947), Gorissen (1952), Jodogne(1965) en Remans(1967) als zou de Maas de bedding langs Rekem en Boorse, het trace van de huidige Ziepbeek, hebben verlaten voor de Geulbedding wordt

door Paulissen weerlegd. Hij ziet het Ziepbeek-traject als een pre-Romeinse tak en fundeert dat op het feit dat de verlanding van het Ziepbeek-traject al veel verder gevorderd is dan bepaalde stukken van het Kikbeek-traject, zoals boven genoemd de "Romeinse Maas".

Het lijkt ons waarschijnlijk dat tijdens hoogwater in zowel de Romeinse tijd als in de Middeleeuwen, de verlaten oude Maasarmen weer tijdelijk doorstroomd werden, zeker vóór de tijd dat de mens met dijken en dammen de loop kon beïnvloeden. Op het kaartje zien we in een oogopslag dat de rivier zich de laatste 2000 jaar steeds verder naar het oosten heeft verplaatst. Behalve de invloed van tectonische verschijnselen (o.m. de slenk van Roermond waar diepe bodemlagen in verhouding tot Zuid-Limburg verder wegzakken) waardoor de loop van de stroom in de noordoostelijke richting kan zijn omgebogen, kunnen ook menselijke activiteiten hieraan hebben bijgedragen. Te bedenken valt immers dat, nadat de mens de mogelijkheid kreeg om d.m.v. dijken en dammen de stroomrichting van rivieren te beïnvloeden, hiervan in de Maasvallei zeker gebruik zal zijn gemaakt. Vooral de bewoners in het westelijk deel van de vallei hadden er baat bij, dat de rivier naar het oosten opschoof, zij konden namelijk alleen de vallei als landbouwgrond benutten en hadden in het westen op de droge onvruchtbare hoge zand- en grindterrassen geen uitwijkmogelijkheden. Dit in tegenstelling tot de mensen in de oostvallei die wel een vruchtbaar landbouwareaal op de lössterrassen ter beschikking hadden. Door bv. het afsluiten van niet-actieve rivierarmen in het westelijk deel o.a. ter hoogte van Rekem kan in het verleden een veel grotere waterlast in de oostelijke hoofdstroom zijn ontstaan.

Dat de Maas na de ommezwaai van de hoofdstroom van west naar oost al meteen dicht langs Elsloo lag wordt ontkend. Er zijn teveel historische feiten die dat tegenspreken. Daarover en ook over de situatie in Meers in vroegere tijden, in een volgend artikel meer.

Bronnen en Literatuur:

- Dr. H. Blink "Nederland en zijne bewoners" 1890
- De Maasgouw, "Kroniek van Maastricht" div. jaargangen.
- "Oud Mechelen", Tijdschrift van de Heemkundekring Mechelen aan de Maas
- E. Paulissen, "Geologie en Kwartair-stratigrafie van de Maasvallei in Belgisch Limburg, 1973.
- Rijkswaterstaat Maastricht, "De Maas slaat toe..." april 1994.
- J. Renes, "De Geschiedenis van het Zuidlimburgse Cultuurlandschap" 1988.

Bewerkt naar E. Paulissen 1973
en de Geologische oppervlakte-
kaart Z-Limburg 1988.

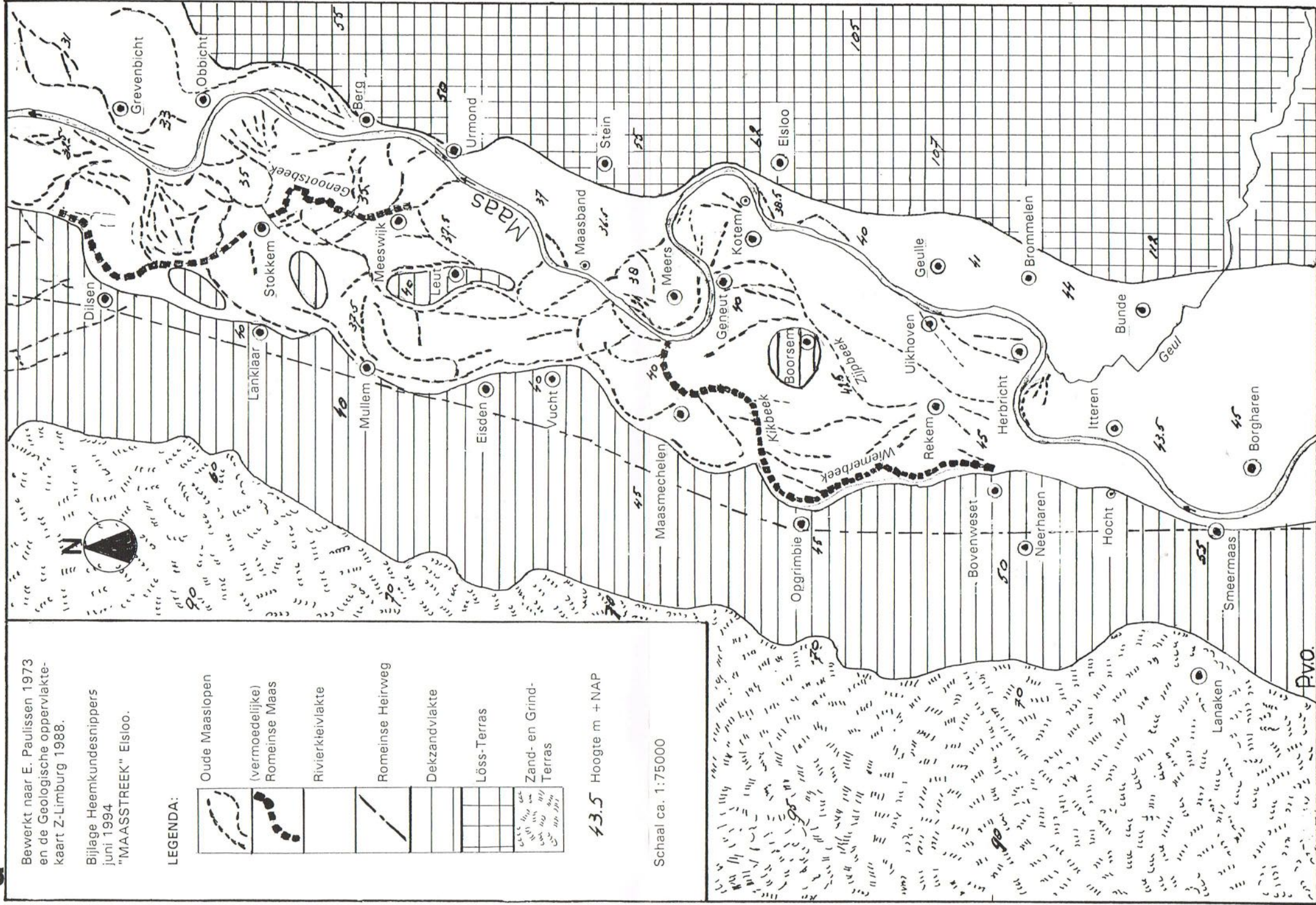
Bijlage Heemkundesnippers
juni 1994
"MAASTREEK" Eisloo.

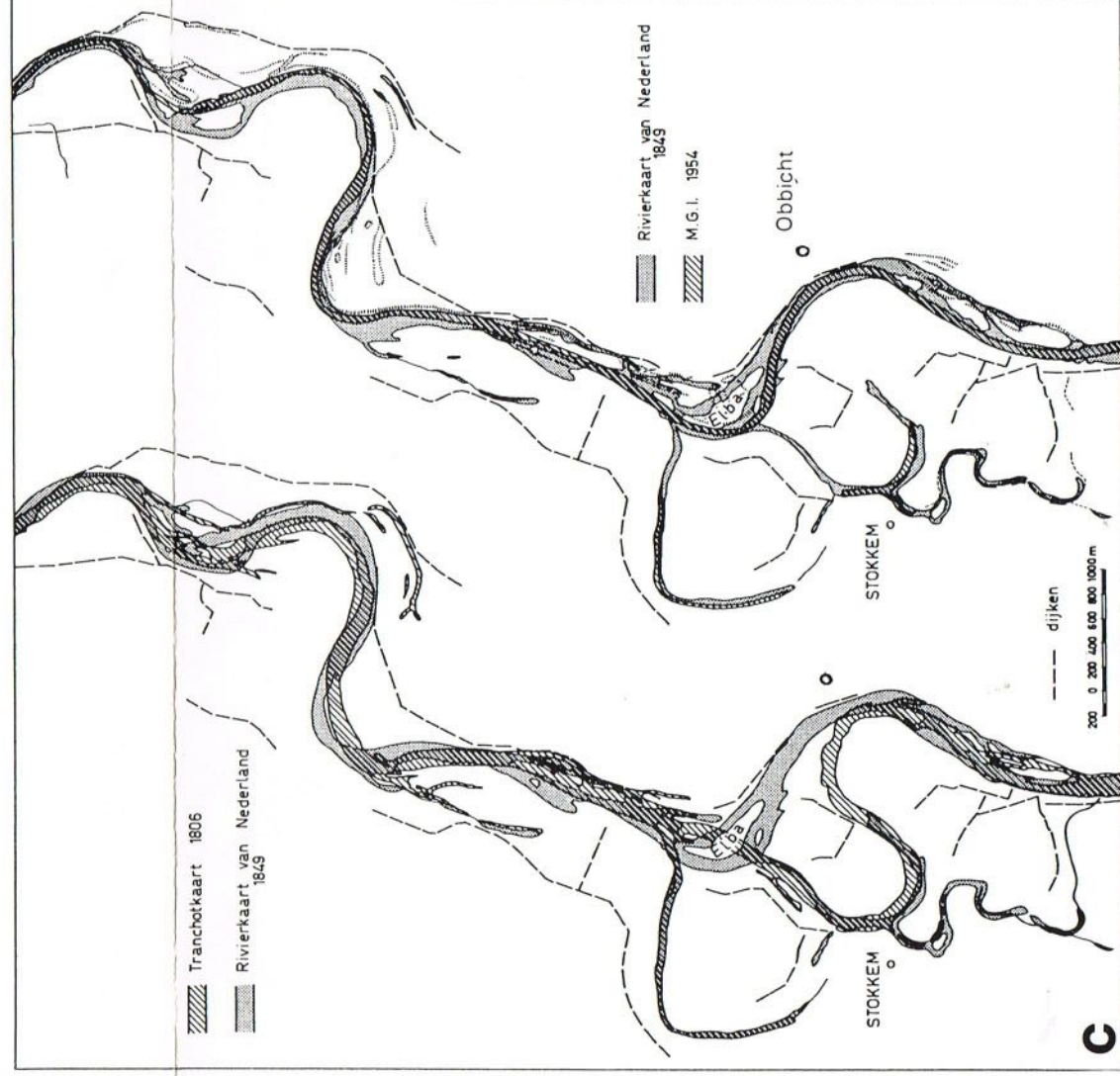
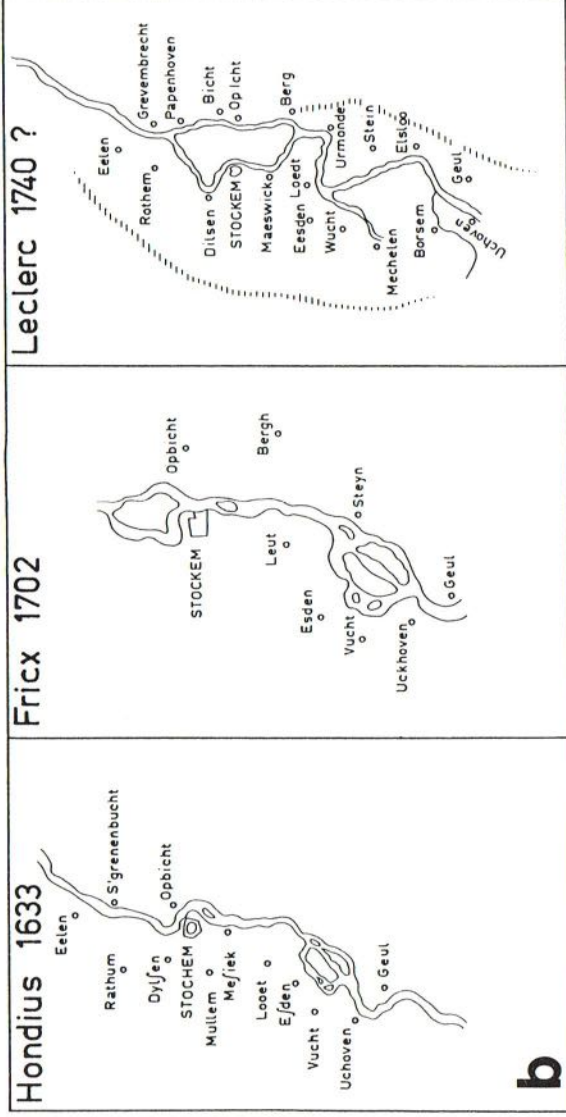
LEGENDA:

	Oude Maaslopen
	(vermoedelijke) Romeinse Maas
	Rivierkeivlakte
	Romeinse Heirweg
	Dekzandvlakte
	Löss-Terras
	Zand- en Grind- Terras

43.5 Hoogte m + NAP

Schaal ca. 1:75000

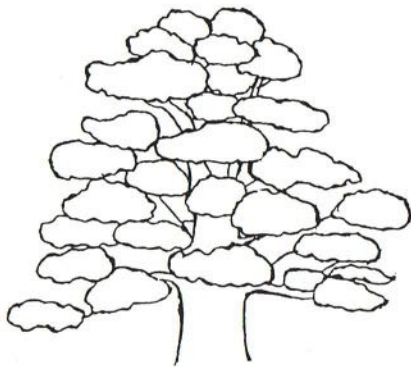

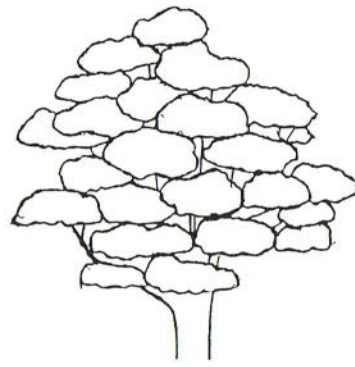
De Zomereik. *Quercus robur*.

Mw. Antoinette Duijsters, sectie geologie.

Als er een boom is die tot de verbeelding spreekt, dan is dat wel de eik, vooral dan een vrijstaande Zomereik. Breed, statig, hoekig en zwaarwichtig is hij de het symbool van alles wat krachtig, machtig of verheven was en is. Vanouds is de eik in onze streken de boom waaraan godsdienstige betekenis werd toegedicht. Aanleiding hiertoe: de enorme vitaliteit, het herstellingsvermogen, de lange levensduur en het vaak overvloedig produceren van vruchten (eikels). Eiken werden daardoor het symbool van mannelijkheid, vruchtbaarheid en een lang leven. Een ander opvallend feit is dat eiken het meest van alle bomen door de bliksem worden getroffen en het ligt daarom voor de hand dat ze aan de dondergod Thor en bij de Germanen aan Wodan gewijd werden. Bij de kerstening van Europa werden veel eiken geveld of, om het heidense kwaad dat van hun uitging af te wenden, aan Maria gewijd.

Zomereik

Wintereik

Het geslacht "eik" omvat ongeveer 450 soorten bomen en struiken voorkomend in de hele wereld. Ze groeien in wouden maar ook in steppegebieden. Er zijn zomergroene, wintergroene en altijd groene soorten. In Noord- West Europa, dus ook in Nederland, zijn twee soorten inheems, de Zomereik en de Wintereik. Ze verschillen niet veel van elkaar en bastaarden nog al eens. Toen Nederland na de laatste ijstijd weer bebost raakte, verscheen de eik omstreeks 7000 v.C. Oorspronkelijk is de eik een boom van vochtige en voedselrijke gronden. Maar door toedoen van de mens werd de eik al gauw

bevoordeeld, waardoor hij ook op andere gronden ging domineren. Een reden hiervoor is dat de eik beter bestand is tegen extreme omstandigheden dan bijv. linde, iep en es. De enige rivaal van de eik is de beuk, maar omdat de beuk niet zo waardevol was voor de mens, heeft hij nooit de kans gekregen de eik te overheersen. Deze bevoordeling begon met de opkomst van de varkens-teelt; eikels zijn namelijk uitstekend varkensvoer en hoe hoger en breder de boom is, des te groter de opbrengst. Van de voornaamste metgezellen, de es, iep en linde, was het loof geschikt voor veevoer, waardoor deze bomen veel te lijden hadden en konden uitgroeien. Terwille van de grasgroei werd de vegetatie dikwijls afgebrand; eiken met hun dikke schors kunnen beter tegen vuur dan welke andere boom. Ook werd de bodem over grote oppervlakten door uitloging steeds armer, een proces dat door kappen werd versneld. Deze ontwikkeling kwam de eik ten goede, omdat hij op arme grond beter groeit dan andere langlevende boomsoorten. Verder wordt het hout van de eik gewaardeerd, omdat het sterk en duurzaam is. Voor de bouw van huizen en schepen had men grote en hoog opgegroeide exemplaren nodig. Vooral voor de scheepsbouw waren zoveel eiken nodig dat men hele bossen aanplante. Indien men niet juist op tijd het ijzeren schip had ontwikkeld, was de Europese economie door gebrek aan bomen in ernstige moeilijkheden geraakt. Maar ook als hakhout voldoen eiken goed, omdat eikenstobben snel weer uitlopen.

Eiken komen in Nederland in verschillende soorten bos voor. In Zuid Limburg is het voornaamste type het Eiken- haagbeuken bos, dat voorkomt op leem en oude kleigronden. De ondergrond wordt vaak gevormd door zware, niet doorlatende kalkhoudende leem of klei; daarop bevindt zich een lemige maar losse, zwak zure bovenlaag met een, dankzij de gevarieerde boom en struiklaag, goede humusvertering. In deze bossen groeien naast de Zomereik en de Haagbeuk, ondermeer Zoete kers, Hazelaar, Europese vogelkers, Es, Iep en de Tweestijlige meidoorn. En verder een weelde aan voorjaarsbloeiërs, zoals de Bosanemoon, Slanke sleutelbloem, Witte klaverzuring, Maagdenpalm, Gele dovenetel, Eenbes, Bleeksporig bosviooltje en Heelkruid. Behalve voor de mens zijn eiken ook van belang voor talrijke andere organismen. Eikels zijn een belangrijk voedsel voor o.a. Wilde zwijnen, Eekhoorns, muizen en vogels. Dieren die voorraden aanleggen, zoals de Eekhoorn en de Vlaamse gaai zorgen voor de verspreiding van de eikels, omdat ze de als wintervoorraad verzamelde eikels niet altijd terugvinden. Ook leven er veel insecten op eiken. Bekend zijn de gallen op de bladeren; deze worden veroorzaakt door galwespen. De bekendste is de mooie rossige gal van de galwesp [*Cynips quercusfolii*]. Een andere mooie gal is de gelige ananasgal. Gallen zijn evenals eikenschors rijk aan looistof [tanine] en worden evenals de schors voor het looien van dieren-

huiden gebruikt; sommige gallen ook voor de inktfabrikage. Verder zijn er nog diverse vlinders die de eik als voedselbron voor hun rupsen gebruiken. De mooiste is de Eikenpage, een donkerbruine vlinder met een blauwe weerschijn; deze vlinder houdt zich op in de boomtoppen en wordt daardoor zelden gezien. Algemeen is de Eikenbladroller, een nachtvlindertje met een spanwijdte van 2 cm. en een groene kleur; dit vlindertje kan een plaag worden en een boom helemaal kaal vreten. Een zeldzaam insect, dat in eiken voorkomt, is het Vliegend hert, de grootste in Europa voorkomende kever. Zijn naam duidt op de geweiachtige kaken van het mannetje, net als echte herten vechten ze met hun "gewei" om de vrouwtjes. De vrouwtjes leggen hun eitjes in eikestobben die als hakhout zijn gebruikt. De larven voeden zich met vermolmd hout en doen minstens vijf jaar over hun ontwikkeling. Voor deze kever zijn oude uitgeleefde bomen en stobben een bestaansvoorwaarde. Het Vliegend hert komt nog voor in Zuid Limburg en op de Veluwe.

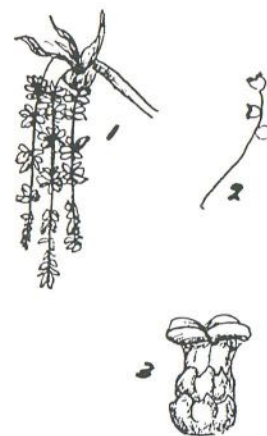
Blad en eikels van de Wintereik

Blad Amerikaanse eik

Eiken hebben een zure, vrij voedselarme en zeer ruwe schors. Het aantal epifieten, dat op eiken gevonden wordt is groot, vooral korstmossen (Epifiten zijn planten, die op andere planten leven, maar er niet op parasiteren). Onder de zwammen die alleen of in hoofdzaak met eiken samenleven, komen mooie soorten voor zoals: de Slanke roodbruine amoniet, de Zwavelmelkzwam, de Kaneelkleurige melkzwam en de Narcisridderzwam. Een opvallende stamparasiet is de Biefstukzwam, andere zijn o.a. de Doolhofzwam en de zeldzame Eikhaas.

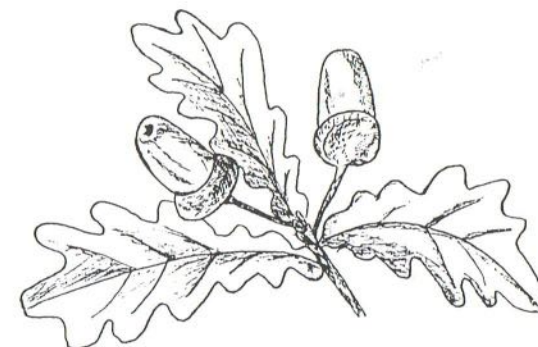
Het verschil tussen de Zomereik en de Wintereik.

De Zomereik is een brede boom en kan een maximum hoogte bereiken van ongeveer 35 m. Staat hij alleen, dan kan hij een breedte krijgen van 20m. De stam splitst zich in diverse hoofdtakken. Onder gunstige omstandigheden kan hij een leeftijd bereiken van 15 eeuwen. De Zomereik is een echte lichtboom; kiemplanten moeten veel licht hebben om tot een boom te kunnen uitgroeien. De bladeren ontluiken tegelijk met de bloei in mei, maar aan het begin van de zomer verschijnen er nog bladeren ,het zogenaamde St. Janslot. Daardoor kan de Zomereik zich van nachtvorst en insectenvraat herstellen. De boom maakt overvloedige waterloten, waarvan in de hakhoutcultuur gebruik gemaakt wordt. De twijgen zijn grijsgroen, dof en onbehaard. Het blad is asymmetrisch ,met bochtige tot hoekige lobben en meestal dofgroen. De mannelijke katjes zijn een paar centimeter lang en groengeel. De vrouwelijke bloemen zitten in een klein aantal verspreid op een stevige aarsteel, die in een bladoksel ontspringt. Ze zijn roodbruin, heel klein en zitten op een steeltje, waardoor de eikels later gesteeld zijn. Onder de vrouwelijke bloem bevindt zich een napje dat later uitgroeit tot een van buiten beschubde, houtige beker die de voet van de vrucht [eikel] omgeeft.

Bloei Zomereik

- 1) mannelijke bloeiwijze
- 2) vrouwelijke bloeiwijze
- 3) vrouwelijke bloem (vergroot)

Blad en eikels Zomereik

De Zomereik groeit op veel grondsoorten, de zuurstofbehoefte van de wortels is matig, maar de boom verdraagt geen overstroming in het groeiseizoen. Op plekken met een hoge grondwaterstand is de beworteling ondiep, zodat de boom gemakkelijk door de wind wordt ontworteld; op droge plaatsen komt dit dankzij de diepe penwortel zelden voor. De Wintereik [*Quercus petraea*] verschilt van de Zomereik doordat hij hoger en minder breed wordt; de takken staan omhoog gericht. Verder hebben de bladeren steeltjes en de eikels juist niet. In Nederland is de Wintereik zeldzaam, hij komt hoofdzakelijk voor op de Veluwe, het Rijk van Nijmegen en in het zuidoostelijke deel van Zuid Limburg. Een veel voorkomende uitheemse soort is de Amerikaanse eik [*Quercus rubra*]. Deze werd begin 1800 in Nederland ingevoerd en veel aangeplant; hij verwildert gemakkelijk zodat hij tegenwoordig als ingeburgerd wordt beschouwd. Verschillen zijn de grote bladeren met spitse punten en de bruinrode (inheemse bruingeel) herfstkleuren. Verder heeft hij een grijzere en minder ruwe schors. In het kasteelpark van Elsloo staan enkele mooie Amerikaanse eiken. En een mooi voorbeeld van een vrijstaande Zomereik is natuurlijk "de heer van Elsloo" in het weiland naast het kasteelpark.

Literatuur: Nederlandse oecologische flora deel 1, 1985.
Tekeningen : A. Duijsters.

De verkiezingen van 1933, 1935 en 1937 in de gemeenten Elsloo en Urmond.

W. van Mulken, Bunde.

Toen de in 1931 door Mussert en Geelkerken opgerichte N.S.B. in 1935 bij de verkiezingen van de leden van de Provinciale Staten voor het eerst deelnam aan landelijke verkiezingen, boekte deze partij direct een enorm succes, met name in Limburg. Landelijk behaalde de partij gemiddeld 7,94% van de stemmen, in Limburg 11,69%. Bij de verkiezingen van de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal in 1937 was de partij reeds duidelijk op haar retour, landelijk behaalde ze nog 4,22% van de stemmen, in Limburg nog 5,32% [2].

We zullen hier o.m. nagaan hoe groot de N.S.B.-aanhang was bij de verkiezingen van 1935 en 1937 in de gemeenten Elsloo en Urmond. De gemeente Stein is buiten beschouwing gelaten omdat de processen-verbaal van de verkiezingen in 1933 en 1935 niet bewaard zijn gebleven in het archief van die gemeente. Overigens bleef de N.S.B.-aanhang in Stein bij de verkiezingen van 1935 met 8,3% van de stemmen ruim beneden het provinciale gemiddelde [3].

De gemeente Elsloo wordt onderverdeeld in Elsloo en Meers (het Elsloose gedeelte) en de gemeente Urmond in Urmond en Berg (aan de Maas).

De gemeente Elsloo was bij de verkiezingen van 1935 en 1937 verdeeld in drie stembedistricten, waarvan de districten 1 en 3 in Elsloo lagen en Meers het 2de district vormde. Urmond was verdeeld in twee stembedistricten: district 1 Urmond, district 2 Berg.

Tweede Kamer-verkiezingen 1933.

Bij de verkiezingen van de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal op 26 april 1933 was de gemeente Elsloo nog verdeeld in twee stembedistricten, geheel Elsloo vormde het ene, Meers het andere.

Aan deze verkiezingen namen in de gemeente Elsloo 1081 kiesgerechtigden deel, in Elsloo 828, in Meers 253; in Elsloo werden 39 stembiljetten van onwaarde verklaard, in Meers 6. In de gemeente Urmond namen 867 kiesgerechtigden deel, in Urmond 423, in Berg 444; in Urmond werden 10, in Berg 36 stembiljetten ongeldig verklaard. We laten de uitslagen van deze verkiezingen, waarin in beide gemeenten 25 lijsten deelnamen, hier volgen:

Elsloo	hele gemeente		Elsloo		Meers
Geldige	1036		789		247
R.K.S.P.	877 (84,6)		648 (82,1)		229 (92,7)
S.D.A.P.	30 (2,9)		28 (3,6)		2 (0,8)
A.R.P.	7 (0,7)		7 (0,9)		0 (0,0)
C.H.U.	9 (0,9)		7 (0,9)		2 (0,8)
S.G.P.	9 (0,9)		6 (0,8)		3 (1,2)
K.D.B.	36 (3,5)		32 (4,1)		4 (1,6)
R.K.P.V.	9 (0,9)		9 (1,1)		0 (0,0)
Jacobs	32 (3,1)		29 (3,7)		3 (1,2)
Meertens	11 (1,1)		8 (1,0)		3 (1,2)
Overige	16 (1,5)		15 (1,9)		1 (0,4)

Urmond	hele gemeente		Urmond		Berg
Geldige	821		413		408
R.K.S.P.	646 (78,7)		351 (85,0)		295 (72,3)
S.D.A.P.	19 (2,3)		18 (0,2)		18 (4,4)
A.R.P.	6 (0,7)		6 (1,5)		0 (0,0)
C.H.U.	19 (2,3)		16 (3,9)		3 (0,7)
S.G.P.	10 (1,2)		6 (1,5)		4 (1,0)
K.D.B.	19 (2,3)		3 (0,7)		16 (3,9)
R.K.P.V.	19 (2,3)		11 (2,7)		8 (2,0)
Jacobs	44 (5,4)		6 (1,5)		38 (9,3)
Meertens	11 (1,3)		4 (1,0)		7 (1,7)
Overige	28 (3,4)		9 (2,2)		19 (4,7)

Als we deze uitslagen vergelijken met die van de kamerverkiezingen in 1929 en de statenverkiezingen in 1931 dan blijkt overduidelijk dat de R.K.S.P. in 1933 een zeer gevoelig verlies leed. In 1929 en 1931 behaalde de partij nog resp. 95,6 en 93,4% van de stemmen in Elsloo, 91,7 en 91,4% in Urmond en 94,7 en 93,6% in Berg. In Meers behaalde de R.K.S.P. in 1929 96,9% van de stemmen; het aldaar behaalde aantal stemmen in 1931 is niet bekend, maar zal wel niet veel lager hebben gelegen, temeer daar deze partij in 1933 nog 92,7% van de Meerser geldige stemmen veroverde.

Ofschoon de R.K.S.P. als partij niet aansloeg bij de gewone kiezers, stemden de meeste katholieken jarenlang toch op deze partij, dankzij vooral de trouw aan de kerk en het traditioneleatholicisme [4]. In 1933 verloor de R.K.S.P. over de hele linie echter fors. Bleef het verlies in Meers t.o.v. twee jaar eerder nog beperkt tot 'n paar % en in Urmond tot ruim 6%, in Elsloo bedroeg het al meer dan 11% en in Berg was het verlies ronduit spectaculair: meer dan 21%.

De verloren stemmen gingen voornamelijk naar de S.D.A.P., naar de afsplitsingen van de R.K.S.P., te weten de K.D.B. en de R.K.P.V. en naar de partij van Frans Jacobs. De laatste was een onderaannemer met nogal wat kennissen; hij was bovendien een beroepswerkeloze, wat hem veel tijd verschaftte om overal te praten [5]. Vooral in Berg behaalde Jacobs veel stemmen, ruim 9%. De partij van H.H. Meertens had ook al in 1931 deelgenomen aan de verkiezingen.

Provinciale Staten-verkiezingen 1933.

De verkiezingen van de leden van de Provinciale Staten vonden op 17 april 1935 plaats. In de gemeenten Elsloo en Urmond namen er 11 lijsten aan deel. De uitslagen luiden:

Elsloo	hele gemeente		Elsloo		Meers
Geldige	995		762		233
R.K.S.P.	851 (85,5)		638 (83,7)		213 (91,4)
S.D.A.P.	3 (0,3)		3 (0,4)		0 (0,0)
ARP+CHU	19 (1,9)		17 (2,2)		2 (0,9)
K.D.P.	11 (1,1)		11 (1,4)		0 (0,0)
N.S.B.	100 (10,1)		85 (11,2)		15 (6,4)
Overige	11 (1,1)		8 (1,1)		3 (1,3)

Urmond	hele gemeente		Urmond		Berg
Geldige	854		422		432
R.K.S.P.	715 (83,7)		377 (89,3)		338 (75,2)
S.D.A.P.	0 (0,0)		0 (0,0)		0 (0,0)
ARP+CHU	22 (2,6)		18 (4,3)		4 (0,9)
K.D.P.	3 (0,4)		2 (0,5)		1 (0,2)
N.S.B.	105 (12,3)		20 (4,7)		85 (19,7)
Overige	9 (1,1)		5 (1,2)		4 (0,9)

Vergelijken we deze verkiezingen met de kamerverkiezingen in 1933 dan blijkt op de allereerste plaats dat de N.S.B., met M.V.E.H.J.M. graaf de Marchant et d'Ansembourg uit Amstenrade als lijsttrekker, bij deze eerste verkiezingen waaraan deze partij deelnam, een geweldig succes boekte. In de gemeente Elsloo behaalde de N.S.B. 10,1% van de stemmen, in de gemeente Urmond 12,3%. Dit Urmondse percentage lag zelfs iets boven het provinciale gemiddelde van 11,7%.

Verdelen we Elsloo en Urmond weer, dan blijkt dat in Urmond slechts 4,3% van de geldige stemmen werden uitgebracht op de N.S.B., in Meers slechts 6,4%, doch dat dit percentage met 11,4% in Elsloo nog maar net onder het provinciale gemiddelde lag en in Berg met niet minder dan 19,7% zelfs ruim boven dat gemiddelde. In alle vier de plaatsen was de N.S.B. de tweede partij, na de R.K.S.P.. De R.K.S.P., met G.H.F.H. Corten uit Beek als lijsttrekker, boekte alleen in Meers een heel licht verlies, ruim 1%, doch behaalde in Elsloo een winst van ruim 1%, in Urmond van ruim 4% en in Berg van bijna 6%. Hieruit kunnen we afleiden dat het hoge aantal N.S.B.-stemmen met name in Elsloo en Berg niet direct afkomstig was van de R.K.S.P.. De uitslagen leren ons dat die stemmen afkomstig waren van de splinterpartijen en van de S.D.A.P.. Deze laatste partij werd in Berg, Meers en Urmond zelfs totaal weggevaagd en behaalde alleen nog maar in Elsloo drie stemmen. We moeten hierbij wel in het oog houden dat de S.D.A.P. en die splinterpartijen hun stemmen in 1933 voornamelijk hadden behaald bij de R.K.S.P.. Indirect waren de N.S.B.-stemmen zodoende dus toch afkomstig van de R.K.S.P..

De crisis-tijd heeft de N.S.B. ongetwijfeld in de kaart gespeeld. Hoe het met de economische toestand in de gemeenten Elsloo en Urmond gesteld was, leren ons de gemeenteverslagen over de periode 1931 t/m 1935 van die gemeenten. In het verslag van Urmond lezen we onder hoofdstuk XI, Landbouw, Handel en Nijverheid, o.m.:

"Algemeenemededeelingen

De algemeene toestand was ongunstig te noemen.

Hoewel op de Staatsmijn Maurits nog vrij geregeld werd gewerkt, werden toch reeds in de laatste jaren z.g. "Feierschichten" ingelascht. De uitbreiding van de cokesfabricatie aan die mijn, de groote omvang van het stikstofbindingsbedrijf, alsmede de aanleg van de haven der staatsmijnen nabij het Julianakanaal zullen wel in hoofdzaak er voor gezocht hebben, dat de gemeente voor werkloosheid onder de mijnwerkers is gespaard gebleven.

Doordat echter in het jaar 1934 de werken aan het Julianakanaal ten einde liepen is de werkloosheid onder de grondwerkers zeer toegenomen.

De N.V. Maasgrind- en Zandexploitatie "Juliana" v/h Louis Muyres heeft nog geregeld gewerkt. Verschillende arbeiders uit deze gemeente vonden daar werk. Door den aanleg van een eigen los- en laadplaats nabij het Julianakanaal is de bestaansmogelijkheid van dit bedrijf zeer toegenomen. Deze bedrijfszekerheid is nog verhoogd door de vestiging in 1935 van het nevenbedrijf N.V. Nederlandse Steenslagmij.

In 1935 heeft zich gevestigd een hout- en bouwmaterialenhandel van N.V. Frans Nohlmans en Zoon.

In 1934 vestigde zich de Eerste Limburgsche Riet- en Teenvlechterij M.L.H. Roex. Dit bedrijf heeft sinds zijn oprichting geregeld gewerkt met Belgische arbeidskrachten. De loonen waren in verband met de frankenkoers laag te noemen. Eenige jeugdige Nederlandsche werklozen zijn in het bedrijf opgenomen om deze het vak aan te leeren. Hierdoor zullen nog geleidelijk na eenige tijd Belgische arbeiders door Nederlanders vervangen kunnen worden.

.....
Werkloosheid.

Ten gevolge van de economische crisis is de werkloosheid in deze gemeente steeds toegenomen. Deze werd op het eind van 1934 zeer ongunstig beïnvloed door de voltooiing van het Julianakanaal. Bedroeg het aantal werklozen gedurende het eerste halfjaar 1934 gemiddeld 10, dit aantal steeg per 31 december 1934 tot 59. Van aantal werklozen waren verschillende grondwerkers, die aan het Julianakanaal hadden gewerkt en zich van elders in de gemeente Urmond gevestigd hadden.

Zoals de toestand zich op het eind van 1935 liet aanzien, was in de naaste toekomst geen vermindering van de werkloosheid te verwachten."[6]

Tweede Kamer-verkiezingen 1937.

Aan de verkiezingen van de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal op 26 mei 1937 namen 19 lijsten deel in de gemeenten Elsloo en Urmond. De uitslagen luiden:

Elsloo	hele gemeente		Elsloo		Meers
Geldige	1082	836	246		
R.K.S.P.	1019 (94,2)	777 (92,9)	242 (98,4)		
S.D.A.P.	7 (0,7)	7 (0,8)	0 (0,0)		
A.R.P.	7 (0,7)	7 (0,8)	0 (0,0)		
C.H.U.	3 (0,3)	3 (0,4)	0 (0,0)		
K.D.P.	2 (0,2)	2 (0,2)	0 (0,0)		
N.S.B.	35 (3,2)	33 (4,0)	2 (0,8)		
Overige	9 (0,8)	7 (0,8)	2 (0,8)		

Urmond	hele gemeente		Urmond		Berg
Geldige	946	469	477		
R.K.S.P.	869 (91,9)	435 (92,8)	434 (91,0)		
S.D.A.P.	9 (1,0)	1 (0,2)	8 (1,7)		
A.R.P.	7 (0,7)	5 (1,1)	2 (0,4)		
C.H.U.	22 (2,3)	16 (3,4)	6 (1,3)		
K.D.P.	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)		
N.S.B.	30 (3,2)	7 (1,5)	23 (4,8)		
Overige	9 (1,0)	5 (1,1)	4 (0,8)		

Uit deze uitslagen kunnen we concluderen dat de N.S.B. met Ir. A.A. Mussert als lijsttrekker, al weer duidelijk op haar retour was. De partij behaalde in Berg nog 4,8% van de stemmen, in Elsloo nog 4,0%, in Urmond nog 1,5% en in Meers nog 0,8%. In alle vier de plaatsen lag het percentage onder het provinciale gemiddelde van 4,2%. De N.S.B. kwam nog wel in drie van de vier dorpen op de tweede plaats, zelfs in Meers waar nog maar 2 stemmen werden behaald. Alleen in Urmond moest ze naast de R.K.S.P. ook nog de C.H.U., met 3,4% van de stemmen, voor laten gaan. De grote winnar van deze verkiezingen was de R.K.S.P. met als lijsttrekker H.G.M. Hermans. Met 91% van de stemmen in Berg, 93% in Urmond, 93% in Elsloo en zelfs 98% in Meers was deze partij praktisch weer terug op haar niveau uit 1931. Ook de S.D.A.P. behaalde deze keer weer stemmen in Berg en Urmond, zij het in deze laatste plaats slecht 1. In Elsloo werd het stemmenaantal van de S.D.A.P. ruim verdubbeld, alleen in Meers werden weer geen stemmen behaald.

Slot.

Als we de landelijke verkiezingen uit de jaren 1931-1937 in de gemeenten Elsloo en Urmond met elkaar vergelijken dan blijkt allereerst dat de R.K.S.P. in deze periode op een eenzame hoogte stond. Toch leed deze partij in 1933, evenals elders in Limburg, een zeer gevoelig verlies, maar na een zeer geringe winst in 1935 keerde ze in 1937 praktisch weer terug op haar oude niveau. De verloren stemmen gingen in 1933 naar enkele splinterpartijen en de S.D.A.P., in 1935 gingen ze van deze partijen naar de N.S.B. en in 1937 keerden ze weer terug naar de R.K.S.P.. Het is opvallend dat de N.S.B. in Urmond en Meers veel minder stemmen dan in Berg en Elsloo. Dit is waarschijnlijk een gevolg van de geïsoleerde ligging van Urmond en Meers. In Berg met name was de invloed van Geleen en Sittard veel groter dan in Urmond. We zien dit b.v. ook duidelijk bij de provinciale verkiezingen in 1931, waar P.M. Diederik uit Sittard, derde op de lijst van de R.K.S.P., in Berg 133 stemmen behaalde en in Urmond nog maar 32. Bij de verkiezingen van 1935 was het percentage N.S.B.-stemmen in Sittard 17, in Geleen 20,1. Het Bergse percentage lag er tussen in. De kring Sittard van de N.S.B. was met name actief in Berg. In het gemeentearchief van Urmond zijn nog een tweetal kennisgevingen van vergaderingen te Berg in maart en april 1935 bewaard gebleven. [7]

Tenslotte zij nog opgemerkt dat in het dorp Urmond, dat van oudsher een protestantse enclave kent, het aantal stemmen op de protestantse partijen A.R.P. en C.H.U. in de dertiger jaren praktisch constant bleef resp. 20 in 1931, 22 in 1933, 18 in 1935 en 21 in 1937. De N.S.B. oefende weinig of geen aantrekkingskracht uit op deze groep van kiezers. [1]

Noten:

[1] De gegevens voor dit artikel zijn, tenzij anders vermeld, ontleend aan: W. van Mulken, Inventaris van de archieven der gemeente Elsloo 1797-1937. Maastricht 1994, nrs. 148 en 149; en W. van Mulken, Inventaris van de archieven der gemeente Urmond 1646-1938. Maastricht 1994 nrs 396 en 397. Gebruikte afkortingen:

A.R.P.: Anti Revolutionaire Partij

C.H.U.: Christelijk Historische Unie

K.D.B.: Katholiek Democratische Bond

K.D.P.: Katholiek Democratische Partij

N.S.B.: Nationaal Socialistische Beweging

R.K.S.P.: Rooms Katholieke Staatspartij

R.K.V.P.: Rooms Katholieke Volkspartij

S.D.A.P.: Sociaal Democratische Arbeiderspartij

S.G.P.: Staatkundig Gereformeerde Partij

K.D.B. en de R.K.V.P., afscheidingen van de R.K.S.P. fuseerden na de verkiezingen van 1933 tot de K.D.P..

[2] S.Y.A. Vellenga, Kath. Zuid Limburg en het facisme, Assen 1975, blz. 3.

[3] Idem.

[4] S.Y.A. Vellenga, a.w., blz. 45.

[5] S.Y.A. Vellenga, a.w., blz. 130.

[6] Urmond, inv. nr. 98.

[7] Urmond, inv. nr 725.

Sjef van Es * Elsloo - Meessen

"De vraak op Rumpke en wie dat aafleep"

door Louis Schreurs, sectie Geschiedenis en Genealogie

Op d'n hook van de Peerlingkerstraot (Heirstraat) en de Staasjewaeg laog 't brikkewerk van de gebreurs Lewieke en Pie Sjwrers, aannummers in Aelse. Achter op dat brikkewerk stong ein grwatte houtte keet die in gemaake (vertrekken) verdeild waor, dao waor auch ein gemaak bie mit ein staokplaats in. In die keet woonde door de waek eine Belsj, dae hoot Rumpke, hae waor dae minsj dae die brikke maakde. Sjef van Mettes van van Es (Sjef van Es) en Jan van Trees van den Heuvel (Jan Driessen) ginge gereigeld Rumpke helpe. Hun hulp bestong hie oet dat ze mit hun blwatte veut de leim, dae mit water gemengd woor, trooije zwa dat 't zachte brei woor en Rumpke noe hie van de brikke maakde.

Omdat Rumpke die hulp wardeerde mochte Sjef van Mettes en Jan van Trees gereigeld blieve aete. 'm Maonjdes es Rumpke kaom wirrikke dan hauw er altied ein grwat stok spek bie zich mit brwad, Rumpke zat dan de pan op 't vuur en begoos spek aaf te snieje, lag 't spek dan in de pan veur te bakke. Es 't spek gaar waor dan woor de pan op de taofel gezat en eederein pakde zich ein sneej brwad en begoos te soppe, dao nao woor 't gebakke spek, veer neume dat hie de breutjes, opgegaete.

Op eine maonjdich wie Rumpke weer kaom wirrikke hauw er neet allein spek bie zich me auch keesse, me Sjef van Mettes en Jan van Trees kreege gein keesse van Rumpke. Sjef en Jan waore hie euver veur te verrekke en dat zouwe ze Rumpke waal ins good laote veule. Wedder wat ze deege: ze gingen noe op hun blwatte veut euver de door Rumpke gemaakte brikke loupe. Geer kent 't waal begriep: de brikke waore oet 't model geduut en waore neet good om gebakke te waere. Ze waore hie zwa drok mit bezig, dat ze de veldjwachter, J. Rouvroye, baeter bekent onger de naam "de Lange", eine vent zwa grwat wie eine baum mit ein paar henj wie ein kaollesjop, neet hawe zeen aankomme. Dao snapt mich de Lange Jan van Trees mit zien kladde, Sjef van Mettes koos weg komme door in ein rioolbuus te kroep. Noe lag de Lange Jan van Trees euver eine knee en begoos mit die grwatte henj Jan op zien vot te houwe, terwiel Sjef van Mettes van oet zien sjoelplaats koos zeen wie Jan ze gereete kreeg. Jan van Trees waor door dat houwe bang gewoore en hae pisde in zien brook en opins veulde de Lange het door zien eige brookspiepe heen en reep: "Nondedjuu, witte verrekkeling, doe bezeiks mich auch nog" en hae leet 'm toen los. De Lange pakde ziene fits aan de henjd en trampelde richting Trees van den Heuvel en dao aangekomme zat t'r ziene fits taege de geevel aan en ging bie Trees de winkel in en zach: "Trees ich hob dae witte van dich 'ns euver

eine knee gelag want hae hauw Rumpke euver de brikke geloupe". Trees van den Heuvel zaet: "Dat is good veldwachter, es dae daalik heives komp dan kriet t'r ze van mich auch nog 'ns gereete".

De veldwachter ging heives en effe later ging Jan van Trees auch heives. Hae ging bie Trees door de winkel deur nao benne. Geliek snapde Trees Jan mit ziene kraag en reep: "Nondedjuu, witte verrekkeling, wat hobste noe weer oetgehaold". Trees snapde zich de el van de winkelbank aaf en begoos hie mit op Jan te slaon (die el gebrukde Trees in de winkel veur de stoffe aaf te maete die Trees in de winkel verkoch). Sjef van Mettes koos dat zeen doordat de winkel deur ein stok aoep stong. Dae Jan Dae kreeg ze gereete en om de slaeg te kenne ontwieke vrong Jan zich in allerlei bochte, mit 't gevollig dat dekker de el op ziene kop terech kaom.

Op 't letste zaet Sjef van Mettes taeg mich: "Lewie, dao haet volgens mich dae Jan van Trees daen helle kop van euver gehouwe".

Verteld door Sjef van Es, oud-Elsloonaar, nu wonend in Meerssen.

Winkels en andere bedrijven in Elsloo rond 1935.

Aanvullingen op artikel in Snippers 15

60a. Bie Reubsaet, molen, mergelakker.

80a. "Funs van de Reul". Alfons Ruyl, slagerij.

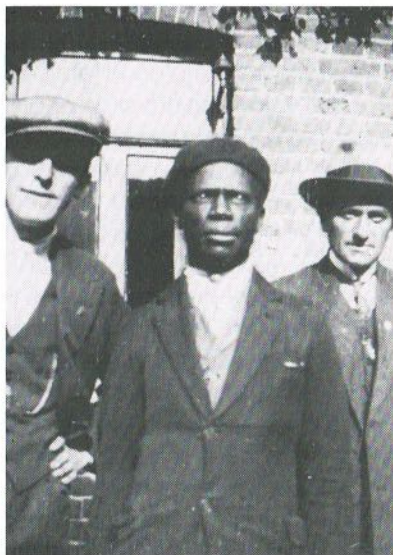
Tussen 105 en 106 moet staan: "koolweg".

106a. "Ties Vranken", later zoon Jaques, kapsalon.

78a. Bie "An van de Pieper", Anna Pijpers, garen breiwaren en textiel.

63a. Bie "Het Zuiden", fam. Kremers-Vranken, zaadhandel.

T.a.v. het "Pindakealke" kan nog worden vermeld dat ook negers met pinda's in het dorp kwamen; ze werden "Krabbeja" genoemd. Bijgaande foto werd in 1934 genomen met links J.H. Pijpers, in het midden een "Krabbeja" en rechts J. Kremers.

Deze publikatie kwam mede tot stand door de steun van:

J. L'Ortye, transportbedrijf BV, Hoensbroek

Martin Mols, juwelier VOF, Stein

Fa. Gebr. Meijers, slagerij, Elsloo

Budé Beek BV, Beek

Restaurant Francois, Stein

Automobielbedrijf Jos Bogman BV, Beek

Waterjet BV, Elsloo

Assurantiekantoor Jack Reijnders, Beek

Installatiebedrijf Ger Jacobs, Elsloo

Brillen, oogmeting en contactlenzen Haan optiek VOF, Stein